

Anna Sylwestrzak

Przyjęcie i odrzucenie zapisu windykacyjnego

Wprowadzenie do kodeksu cywilnego instytucji zapisu windykacyjnego wymaga rozstrzygnięcia wielu nowych zagadnień prawnych, w tym – reinterpretacji niektórych przepisów, które rozszerzyły dotychczasowy zakres zastosowania na nową instytucję. Przedmiotem niniejszego opracowania będzie rozważenie zakresu przyjęcia i odrzucenia zapisu windykacyjnego oraz skutki odrzucenia tego zapisu.

W myśl art. 981⁵ k.c., do zapisów windykacyjnych stosuje się odpowiednio przepisy o przyjęciu i odrzuceniu spadku. Odpowiednie odwołanie do przepisów tytułu V księgi czwartej kodeksu cywilnego prowadzi do zastosowania wielu z nich wprost. Nie potrzebują modyfikacji te regulacje, które odnoszą się do technicznej strony dokonywania czynności prawnej (art. 1015 § 1 k.c., art. 1018 k.c.) i do jej podważenia (art. 1019 k.c.). Oświadczenie zapisobiercy windykacyjnego jest więc jednostronną czynnością prawną, stanowczą i nieodwołalną, której dokonanie następuje przed sądem lub notariuszem, w terminie sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o tytule nabycia swego prawa. Jeżeli została ona dotknięta wadą oświadczenia woli, konsekwencje stąd wynikłe podlegają takiemu samemu reżimowi, jak w razie wadliwego oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Przepisy te nie wymagają dodatkowego omówienia, gdyż aktualny pozostaje dorobek doktryny i orzecznictwa wypracowany w odniesieniu do oświadczenia spadkobiercy.

Na określenie treści oświadczenia zapisobiercy używa się w literaturze sformułowania „przyjęcie (odrzucenie) zapisu windykacyjnego”. Posługując się tym zwrotem, trzeba jednak pamiętać, że używa ono pojęcia

„zapis windykacyjny” w znaczeniu przedmiotu tego zapisu, a nie – rozrządzenia testamentowego stanowiącego tytuł nabycia. Podobnie jak spadkobierca, który składa oświadczenie o przyjęciu (odrzuconiu) spadku, czyli o przedmiocie nabycia, a nie – oświadczenie o przyjęciu/odrzuconiu powołania spadkobiercy (choć w istocie skutki oświadczenia co do spadku mają bezpośrednie przełożenie na utrzymanie lub bezskuteczność powołania do spadku), tak również, ściśle rzecz biorąc, zapisobierca składa oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu przedmiotu zapisu windykacyjnego, a nie zapisu windykacyjnego jako tytułu nabycia jego prawa. Jednakże nawet ustawodawca w niektórych przepisach kodeksu cywilnego traktuje zapis windykacyjny i przedmiot tego zapisu jako synonimy (art. 993 k.c. i 996 k.c.)¹, dlatego też przyjęta nomenklatura jest poprawna.

Treść oświadczenia składanego przez zapisobiercę windykacyjnego różni się od oświadczenia spadkobiercy. Wynika to stąd, że zakres odpowiedzialności za długi spadkowe spadkobiercy zależy przede wszystkim od treści złożonego oświadczenia o przyjęciu spadku wprost lub z dobrodziejstwem inwentarza, natomiast rozmiar odpowiedzialności zapisobiercy został ograniczony, z mocy ustawy, do wartości przedmiotu zapisu windykacyjnego według stanu i cen z chwili otwarcia spadku (art. 1034³ k.c.), a wobec wierzycieli z tytułu zachowku – do granic wzbogacenia będącego skutkiem zapisu windykacyjnego (art. 999¹ § 1 zd. 2 k.c.). W literaturze zauważono, że sytuacja zapisobiercy jest wobec tego zbliżona do sytuacji spadkobiercy, który przyjmuje spadek z dobrodziejstwem inwentarza, z tym że oświadczenie zapisobiercy nie zawiera zastrzeżenia o ograniczeniu odpowiedzialności, gdyż ograniczenie to działa *ex lege*². W tym miejscu nasuwa się pytanie, czy odesłanie do odpowiedniego stosowania przepisów o przyjęciu i odrzuceniu spadku daje również podstawę do złożenia przez zapisobiercę windykacyjnego oświadczenia o przyjęciu zapisu windykacyjnego wprost, tzn. bez ograniczenia odpowiedzialności za długi. Odpowiedź wymaga rozważenia dwóch wariantów. Według jednego zapisobierca windykacyjny składający oświadczenie stoi tylko przed alternatywą pozytywnej bądź negatywnej decyzji, bez

---

¹ Zob. P. Zakrzewski, *Zapis windykacyjny*, Przegląd Sądowy 2012, nr 2, s. 10.

² P. Księżak, *Podstawowe problemy zapisu windykacyjnego*, KPP 2011, nr 4, s. 1074.

możliwości wpływu na odpowiedzialność za długi spadkowe³. W tym ujęciu nie mógłby on, nawet mocą wyraźnego oświadczenia woli, przyjąć zapisu windykacyjnego wprost, rezygnując tą drogą z chroniącego go limitu odpowiedzialności *pro viribus hereditatis*. Natomiast druga koncepcja dopuszcza możliwość przyjęcia zapisu windykacyjnego wprost. Wymagałoby to jednak wyraźnego wyłączenia w treści tego oświadczenia ustawowego limitu odpowiedzialności, gdyż w braku takiego zastrzeżenia zadziałają przepisy ustawy, wprowadzające ów limit. Sytuacja zapisobiercy windykacyjnego przedstawiałaby się więc odwrotnie niż sytuacja spadkobiercy, ponieważ w braku wyraźnego zastrzeżenia jego odpowiedzialność za długi spadkowe pozostawałaby ograniczona. Na rzecz tej koncepcji przemawia zamysł stworzenia po stronie zapisobiercy windykacyjnego podobnego spektrum kształtowania swojej sytuacji prawnej, jak to ma miejsce w przypadku spadkobiercy. Skoro spadkobierca może, w drodze oświadczenia woli, przyjąć spadek wprost, to również zapisobierca windykacyjny powinien mieć podobną możliwość. Przyjęcie zapisu windykacyjnego wprost, prowadzące do odrzucenia kwotowego limitu odpowiedzialności, nie zniwelowałoby jednak całkowicie różnic pomiędzy odpowiedzialnością za długi zapisobierców i spadkobierców przyjmujących spadek wprost. Spadkobiercy bowiem, póki spadku nie przyjmą, doznają ochrony *cum viribus* (art. 1030 k.c.), z której zapisobierca nie korzysta. Poza tym w zakresie odpowiedzialności za zachówek zapisobierca windykacyjny jest dłużnikiem subsydiarnym wobec pierwszorzędnej odpowiedzialności spadkobiercy i nawet dopuszczenie przyjęcia zapisu windykacyjnego wprost nie zmieniłoby, jak się wydaje, tej kolejności, wzorowanej na odpowiedzialności obdarowanego za zachówki, a tylko prowadziłoby do pominięcia limitu wskazanego w art. 999¹ § 1 zd. 2 k.c. Prezentowana koncepcja *prima facie* nie wydaje się być wykluczona, skoro przepisy regulujące przyjęcie i odrzucenie spadku mają być stosowane odpowiednio, co wskazuje na wolę ustawodawcy podobnego ukształtowania dwóch różnych instytucji prawnych⁴. Nie staje tu na przeszkodzie ani potrzeba zapewnienia ochrony zapisobiercy windykacyj-

---

³ J. Turłukowski, *Zapis windykacyjny. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 51.

⁴ Zob. E. Kabza, *Problem stosowania analogii w prawie cywilnym*, Forum Prawnicze 2010, nr 1, s. 49.

nego (chcącemu nie dzieje się krzywda), ani też interesy innych osób, gdyż następuje to z korzyścią dla wierzycieli spadkowych i nie pogarsza sytuacji osób współodpowiedzialnych. Dopuszczenie takiej możliwości wymaga jednak zbadania, czy nie pozostaje ona w sprzeczności z przepisami regulującymi zapis windykacyjny. Przepisy, do których stosowania następuje odesłanie, nie mogą bowiem naruszać przepisów regulujących stosunek prawny lub instytucję, której regulacja zostanie przy ich pomocy uzupełniona⁵. W analizowanym przypadku stwierdzamy, że przepisy tytułu VII, dotyczące odpowiedzialności zapisobierców windykacyjnych za długi, nie przewidują (w odróżnieniu od sytuacji spadkobierców) alternatywy polegającej na ponoszeniu odpowiedzialności za długi spadkowe bez ograniczenia. Ustawodawca uregulował tę odpowiedzialność odrębnie od odpowiedzialności spadkobierców i unormowanie to zdaje się mieć charakter zupełny. Odpowiednie zastosowanie przepisów o przyjęciu spadku wprost doprowadziłoby do konieczności modyfikacji przepisów dotyczących zapisu windykacyjnego. Tymczasem, według zasad prawidłowego stosowania przepisów odsyłających, taki kierunek modyfikacji nie byłby poprawny, skoro dostosowywane mają być przepisy o przyjęciu lub odrzuceniu spadku do przepisów o zapisie windykacyjnym, a nie odwrotnie. Z tego względu dopuszczalność złożenia przez zapisobiercę windykacyjnego oświadczenia o przyjęciu zapisu windykacyjnego wprost jest wątpliwa. *De lege lata* silniejsze umocowanie znajduje pogląd o jednolitej treści przyjęcia zapisu windykacyjnego.

Kolejnym problemem wymagającym analizy jest relacja oświadczenia o przyjęciu/odrzućeniu spadku do oświadczenia o przyjęciu/odrzućeniu zapisu windykacyjnego oraz zakres tego ostatniego oświadczenia. Art. 1014 § 3 k.c. ustanawia zasadę, według której spadkobierca nie może spadku częściowo przyjąć, a częściowo odrzucić (zasada niepodzielności oświadczenia). Przepis ten nie wprowadza współzależności oświadczeń dotyczących spadku i zapisu windykacyjnego. Jeżeli ta sama osoba zostaje powołana do spadku, a jednocześnie został na jej rzecz uczyniony zapis windykacyjny, zasadę niepodzielności należy odnieść do oświadczeń co

---

⁵ O sposobie dopasowania przepisów do drugiego zakresu odniesienia J. N o w a c k i, „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, PiP 1964, nr 3, s. 372.

do każdego z tych tytułów oddzielnie. Odesłanie do odpowiedniego stosowania tego przepisu do oświadczenia w przedmiocie zapisu windykacyjnego oznacza jedynie, że ma być ono poddane takim regułom, jakim podlega oświadczenie w przedmiocie spadku, natomiast nie prowadzi to do stworzenia konstrukcji jednego niepodzielnego oświadczenia w sprawie spadku i zapisu windykacyjnego. W doktrynie nie budzi wątpliwości, że przyjęcie bądź odrzucenie zapisu windykacyjnego następuje niezależnie od przyjęcia lub odrzucenia spadku⁶. Wniosek ten opiera się na odrębności tytułu, przedmiotu oraz treści oświadczenia dotyczącego zapisu windykacyjnego, wskazującej na to, że mamy tu do czynienia z innym, odrębnym oświadczeniem woli⁷.

Spadkobierca może być zainteresowany odrzuceniem spadku, a przyjęciem uczynionego na jego rzecz zapisu windykacyjnego, np. w sytuacji, gdy istnieją osoby uprawnione do zachowku, które występują bądź z dużym prawdopodobieństwem wystąpią z roszczeniem o zapłatę. W konkretnej sytuacji status zapisobiercy windykacyjnego subsydiarnie odpowiedzialnego za zachówek może pozwolić mu bądź na uniknięcie odpowiedzialności z tego tytułu, jeśli dług w całości pokryją spadkobiercy, bądź na poniesienie jej tylko w zakresie, w jakim następuje uzupełnienie zachowku w części, której uprawnieni do zachowku nie mogą otrzymać od spadkobierców⁸. Gdyby bowiem spadkobierca przyjął spadek, stałby się dłużnikiem ponoszącym odpowiedzialność w pierwszej kolejności, nawet jeśli jednocześnie byłby także zapisobiercą windykacyjnym.

---

⁶ J. Turłukowski, *Zapis...*, s. 51.

⁷ Umocowanie tej odrębności nie wymaga zatem sięgania do treści art. 1022 k.c. Przepis ten zresztą stwarza wątpliwość co do dopuszczalności przyjęcia spadku przypadającego z ustawy, przy jednoczesnym odrzuceniu spadku jako spadkobierca testamentowy (zob. B. Kordasiewicz, [w:] *System prawa prywatnego*, red. B. Kordasiewicz, t. X, Warszawa 2009, s. 404), co – w przełożeniu na zapis windykacyjny – mogłoby rozciągnąć tę wątpliwość na sytuację, w której spadkobierca zamierzałby przyjąć spadek, a odrzucić zapis windykacyjny.

⁸ Nie jest jasne, czy spadkobiercom przysługuje wówczas na podstawie art. 1034¹ § 2 k.c. roszczenie regresowe wobec zapisobiercy windykacyjnego, będące wewnętrznym rozliczeniem stanowiącym konsekwencję odpowiedzialności solidarnej, o której mowa w § 1 tego przepisu, ponieważ odpowiedzialność spadkobierców i zapisobierców windykacyjnych za zachówki nie jest solidarna. Za stosowaniem rozliczeń regresowych z tytułu zapłaty zachowków opowiedział się P. Księżak, *Podstawowe...*, s. 1083-1084.

Spadkobierca może także przyjąć spadek, odrzucając jednocześnie czyniony na jego rzecz zapis windykacyjny. Może się tak stać w szczególności w przypadku, gdy spadkobierca nie jest zainteresowany nabyciem przedmiotu zapisu i liczy na to, że np. w ramach działu spadku uzyska dla siebie inne przedmioty należące do spadku.

Na gruncie zapisu windykacyjnego zasada niepodzielności oświadczenia, formułowana w art. 1014 § 3 k.c., oznacza, że zapisobierca windykacyjny nie może dokonać częściowego przyjęcia, a częściowego odrzucenia zapisu. W praktyce regulacja ta może budzić wątpliwości, jeśli spadkodawca przeznaczył jednej osobie kilka przedmiotów, gdyż powstaje wtedy pytanie, czy mamy tu do czynienia z jednym, czy z kilkoma odrębnymi zapisami. Teoretycznie wyodrębnić można następujące kryteria, które można byłoby wykorzystać do stwierdzenia samodzielności zapisu: 1) wola spadkodawcy – w tym przypadku istotną rolę odgrywałby sposób sformułowania rozrządzeń testamentowych, 2) podmiot zapisobiercy, w tym sensie, że zapisy windykacyjne uczynione na rzecz jednej osoby stanowiłyby jedną niepodzielną całość, 3) przedmiot zapisu.

W doktrynie prezentowane jest stanowisko, że o odrębności zapisu przesądza kryterium przedmiotowe⁹ i dlatego zapis każdego przedmiotu należy traktować jako oddzielne rozrządzenie testamentowe, także w przypadku, gdy jedna jednostka redakcyjna testamentu obejmuje kilka różnych przedmiotów. Pogląd ten uważam za słuszny. Jak wyjaśniłam wcześniej, zapisobierca, ściśle rzecz biorąc, przyjmuje bądź odrzuca przedmiot zapisu windykacyjnego. Przedmiot zapisu windykacyjnego określa art. 981¹ § 2 k.c., używając przy tym liczby pojedynczej („Przedmiotem zapisu windykacyjnego może być”); liczbę pojedynczą zastosował także we wszystkich punktach 1-4 tego paragrafu, wymieniających enumeratywnie dopuszczalne przedmioty zapisu (rzecz oznaczona co do tożsamości, zbywalne prawo majątkowe, przedsiębiorstwo, gospodarstwo rolne, ustanowienie użytkowania lub służebności). Przemawia to za przyjęciem reguły: jeden przedmiot – jeden zapis. Kryterium przedmiotowe ma charakter obiektywny i stanowczo rozstrzyga o sytuacji zapisobiercy, co na gruncie prawa spadkowego jest zjawiskiem wielce pożądanym. Poza tym odpo-

---

⁹ P. Książak, *Podstawowe...*, s. 1070; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2011, s. 189.

wiada ono interesom zapisobiercy windykacyjnego, który może dzięki temu „wybrać” dokładnie te przedmioty, które pragnie nabyć, odrzucając resztę. Kryterium podmiotowe, sprowadzające się do reguły: wszystkie przedmioty albo żaden, *prima facie* wydaje się odpowiadać treści zakazu z art. 1014 § 3 k.c., jeżeli w sposób prosty transponuje się jego treść na potrzeby zapisu windykacyjnego. Należy jednak pamiętać, że przepis ten należy stosować odpowiednio, a więc przy uwzględnieniu specyfiki zapisu windykacyjnego, którego przedmiot jest inny od przedmiotu powołania do dziedziczenia i ta właśnie odmienność wymaga dostosowania działania zasady niepodzielności w ten sposób, że obejmie ona każdy zapis windykacyjny z osobna. Z kolei zastosowanie kryterium woli spadkodawcy do wyodrębnienia poszczególnych zapisów nie byłoby trafne, gdyż wywoływałoby wiele wątpliwości, tym bardziej że fakt objęcia poszczególnych przedmiotów jednym zdaniem lub inną wyodrębnioną jednostką redakcyjną albo oddzielnymi jednostkami może mieć z analizowanego punktu widzenia charakter przypadkowy, tzn. np. wynikać z dążenia do zachowania prawidłowej stylistyki zdania bądź zachowania pożądanej przez spadkodawcę kolejności rozrządzeń wynikającej z przeswiadczenia, że niektóre osoby wypada uwzględnić najpierw, a inne później. Reasumując powyższe rozważania stwierdzamy, że zapisobierca windykacyjny może złożyć osobne oświadczenie względem każdego z zapisanych mu przedmiotów, a zasada niepodzielności obowiązuje w ramach danego zapisu, którego odrębność wyznacza tożsamość przedmiotu. Zapisobierca windykacyjny, dla którego został przeznaczony cały przedmiot zapisu nie może więc przyjąć tylko jego części (np. części zapisanego przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego) bądź przyjąć zapisane prawo w węższym zakresie (np. użytkowanie zabudowanej nieruchomości gruntowej przyjąć z ograniczeniem do powierzchni budynku). Jeżeli do oznaczonego przedmiotu zostali ustanowieni współzapisobiercy windykacyjni, żaden z nich nie może przyjąć mniejszego udziału niż ten, który każdemu z nich przypadł z tytułu zapisu windykacyjnego.

Wyjątki od zasady niepodzielności ustanawia art. 1014 k.c. w § 1 i 2. Po odpowiedniej modyfikacji, dostosowującej te regulacje do zapisu, przyjmą one następującą treść. Przyjęcie lub odrzucenie udziału w przedmiocie zapisu windykacyjnego z tytułu podstawienia może nastąpić niezależnie od przyjęcia lub odrzucenia udziału w tym samym przedmiocie przypa-

dającego zapisobiercy z tytułu zapisu windykacyjnego jako pierwotnemu zapisobiercy. Jeżeli zapisobiercy windykacyjnemu przypada kilka udziałów z tytułu podstawienia, podejmuje on wobec każdego z nich niezależną decyzję. Poza tym, skoro zakładamy, że o odrębności poszczególnych zapisów rozstrzyga ich przedmiot, to nawet bez odwoływania się do treści art. 1014 § 1 k.c. trzeba stwierdzić, że oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu zapisu windykacyjnego jednego przedmiotu następuje niezależnie od oświadczenia odnoszącego się do zapisu windykacyjnego innego przedmiotu lub udziału w innym przedmiocie przypadającego zapisobiercy z tytułu podstawienia.

Paragraf 2 przytoczonej regulacji na gruncie zapisu windykacyjnego pozwala skonstruować normę zezwalającą na odrzucenie udziału w przedmiocie zapisu windykacyjnego przypadającego zapisobiercy z tytułu przyrostu, a przyjęcie udziału w tym samym przedmiocie przypadającego zapisobiercy z tytułu zapisu windykacyjnego jako pierwotnemu zapisobiercy¹⁰. Podobnie jak to ma miejsce wobec oświadczeń odnoszących się do udziałów w spadku, także i w przypadku oświadczeń zapisobiercy windykacyjnego nie jest dopuszczalna kombinacja odwrotna, tzn. przyjęcie tylko udziału przypadającego z tytułu przyrostu, a odrzucenie udziału w tym samym przedmiocie z tytułu zapisu windykacyjnego przypadającego uprawnionemu jako pierwotnemu zapisobiercy. Przyrost stanowi bowiem konsekwencję zapisu pierwotnego, bez którego nie ma racji bytu. Założenie, że przyrost działa tylko pomiędzy współzapisobiercami windykacyjnymi tego samego przedmiotu, wyklucza odniesienie tego przepisu do zwolnionych udziałów w innych przedmiotach zapisów windykacyjnych.

W sytuacji, gdy zachodzą przesłanki do złożenia przez zapisobiercę windykacyjnego oświadczeń o odmiennej treści (kilka zapisów windykacyjnych na rzecz tej samej osoby; podstawienie lub przyrost), a zapisobierca podejmuje jednolitą decyzję wobec wszystkich przypadających mu przedmiotów lub udziałów w przedmiocie zapisu windykacyjnego, tzn. wszystkie przyjmuje bądź odrzuca, może złożyć do wszystkich tych przedmiotów/udziałów jedno oświadczenie¹¹.

---

¹⁰ Zob. H. Witczak, *Zmiany w prawie spadkowym – zapis windykacyjny*, Monitor Prawniczy 2011, nr 20, s. 1084.

¹¹ Tak również P. Książak, *Podstawowe...*, s. 1070.

Do zapisobiercy windykacyjnego znajduje także odpowiednie zastosowanie art. 1017 k.c. (transmisja). Jeżeli zapisobierca windykacyjny (transmitent) zmarł przed upływem terminu do złożenia oświadczenia woli o przyjęciu lub odrzuceniu zapisu, nie złożony oświadczenia, oświadczenie to może być złożone przez transmitariuszy. Przedmiotem transmisji jest, na zasadzie sukcesji syngularnej, uprawnienie do przyjęcia lub odrzucenia zapisu windykacyjnego¹². Jeżeli jednak przedmiot zapisu windykacyjnego należy do praw niedziedzicznych (użytkowanie, służebność osobista), to ze względu na ich ścisły związek z osobą uprawnionego trzeba przyjąć, że do transmisji nie dochodzi, gdyż prawa te mogą należeć tylko do wskazanej w testamencie osoby, po której nie mogą przejść *mortis causa* na inne podmioty.

W doktrynie podkreślono, że transmisja prowadzi do przejścia uprawnienia do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu zapisu na spadkobierców transmitenta¹³. Trzeba zgodzić się z tym, że przeważnie transmitariuszami będą spadkobiercy. Jednakże gdyby transmitent uczynił w testamencie zapis windykacyjny obejmujący ten sam przedmiot, który został przez niego nabyty w drodze zapisu windykacyjnego, powstanie wątpliwość co do osoby uprawnionej do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu przedmiotu zapisu windykacyjnego. Wydaje się, że legitymowanym transmitariuszem w odniesieniu do tego przedmiotu powinien być zapisobierca windykacyjny, a nie spadkobiercy transmitenta. Przedmiot zapisu windykacyjnego nie należy bowiem wówczas do spadku po transmitencie i dlatego rozstrzygnięcie o nim wykracza poza zakres uprawnień spadkobierców, gdyż nie obejmują one składania oświadczeń w cudzej sferze prawnej. Gdyby w omawianej sytuacji zapisobierca windykacyjny odrzucił zapis, w braku przyrostu bądź podstawienia, przedmiot zapisu powróciłby do spadku po spadkodawcy transmitenta, a nie do spadku po transmitencie.

Szczegółnej uwagi wymagają skutki odrzucenia zapisu windykacyjnego. Zapisobierca windykacyjny, który zapis odrzucił, zostaje objęty,

---

¹² Zob. B. Kordasiewicz, [w:] *System...*, s. 438.

¹³ A. Stępniaak, *Nowelizacja Kodeksu cywilnego w zakresie prawa spadkowego*, Monitor Prawniczy 2011, nr 12, s. 632; H. Witczak, *Zmiany...*, s. 1084.

z mocy art. 1020 k.c., fikcją prawną śmierci. Powstaje wówczas pytanie o los prawny przedmiotu zapisu, który został odrzucony: należy ocenić, czy przedmiot ten powraca do spadku, czy też, na zasadzie przyrostu, przypada innym zapisobiercom windykacyjnym. Na mocy odesłania z art. 981⁵ k.c. do zapisu windykacyjnego znajduje odpowiednie zastosowanie art. 965 k.c. normujący przyrost. *Ratio legis* tej instytucji, na gruncie dziedziczenia testamentowego, opiera się na założeniu, że jeżeli spadkodawca powołał kilku spadkobierców, to jego wolą było, by spadek lub część spadku objęta rozrządzeniami została odziedziczona przez wskazane przez niego osoby¹⁴. Proste przetransponowanie tego założenia w odniesieniu do zapisu windykacyjnego napotyka trudności; podobny problem występuje zresztą także w ramach zapisów zwykłych. W odróżnieniu od udziałów spadkowych, które różnić się mogą tylko rozmiarem, a nie przedmiotem – tym bowiem jest zawsze ten sam spadek, zapis windykacyjny obejmuje konkretny przedmiot albo kilka przedmiotów przyznanych różnym osobom, wobec czego powstaje wątpliwość, czy działanie przyrostu jest w każdym przypadku uzasadnione. W doktrynie bronią się dwie przeciwstawne koncepcje. Jedna z nich głosi, że jeżeli testament przewiduje kilka zapisów na rzecz różnych osób, to w braku odmiennej woli spadkodawcy odrzucony zapis przypada wszystkim pozostałym zapisobiercom w stosunku do przypadających im zapisów¹⁵. Jej zastosowanie prowadziłoby do przyznania odrzuconego przedmiotu zapisu również takiej osobie, dla której w testamencie przeznaczony został zupełnie inny przedmiot. Podstawą jest tu rozumowanie, że skoro spadkodawca wskazał określone grono zapisobierców windykacyjnych, to wołałby, by określone przedmioty przypadły którejś z tych osób niż spadkobiercom. Zapis windykacyjny daje bowiem pośrednio wyraz woli wyłączenia dziedziczenia przedmiotów nim objętych¹⁶. Podnosi się nadto, że art. 965 k.c. nie daje podstaw do rozróżnienia rozmaitych sytuacji dotyczących przyrostu. Przeciwna koncepcja postuluje, by odróżnić sytuację, w której

---

¹⁴ S. Wójcik, F. Zol1, [w:] *System prawa prywatnego*, t. X, s. 373.

¹⁵ J. Turłukowski, *Zapis...*, s. 48. Podobnie w odniesieniu do zapisu zwykłego J. Ignaczeński, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2004, s. 182.

¹⁶ O uzasadnieniu celowościowym przyrostu jeszcze przed wprowadzeniem do kodeksu cywilnego zapisu windykacyjnego K. O s a j d a, *Ustanowienie spadkobiercy de lege ferenda*, *Studia Prawa Prywatnego* 2009, nr 1, s. 97.

został uczyniony zapis jednego przedmiotu kilku osobom, które nabywają w nim udziały, od sytuacji, gdy testament zawiera oddzielne zapisy na rzecz kilku osób. Przyrost uzasadniony jest bowiem tylko w tym pierwszym wypadku: odrzucony udział w przedmiocie zapisu przypada pozostałym współzapisobiercom tego samego przedmiotu proporcjonalnie do przysługujących im udziałów. Mechanizm ten nie działa na korzyść zapisobierców innych przedmiotów niż ten, w którym udział został odrzucony¹⁷. Uważam, że bardziej przekonująca jest druga z przedstawionych koncepcji¹⁸. Przyrost zastosujemy tylko wtedy, gdy zapisobierca windykacyjny odrzuci udział w zapisanym przedmiocie i wówczas udział ten powiększy udziały pozostałych współzapisobierców tego przedmiotu. W ten sposób wola spadkodawcy przyznania tego przedmiotu wskazanym przez niego osobom zostaje zrealizowana, choć w nieco innym rozmiarze przysługujących im uprawnień, niż to wynika z testamentu. Przy tej okazji warto rozważyć, czy udział w prawie do określonego przedmiotu, odrzucony przez zapisobiercę windykacyjnego, przyrasta tylko do udziałów zapisobierców windykacyjnych czy również do udziałów zapisobierców zwykłych. Problem taki mógłby powstać, gdyby udziały w tym samym przedmiocie zostały rozdysponowane przez spadkodawcę częściowo przy zastosowaniu jednej, a częściowo drugiej instytucji¹⁹. Uwzględnienie przy stosowaniu przyrostu zapisobierców windykacyjnych oraz zwykłych byłoby być może najbliższe potencjalnej woli spadkodawcy, jednakże wymagałoby częściowej konwersji tytułu nabycia prawa do przedmiotu, który został odrzucony. Skutki zapisu windykacyjnego istotnie różnią się od skutków zapisu zwykłego, i dlatego, w braku ku temu normatywnej

---

¹⁷ P. K s i ę ż a k, *Podstawowe...*, s. 1063; K. O s a j d a, *Zapis windykacyjny – nowa instytucja polskiego prawa spadkowego*, Monitor Prawniczy 2012, nr 2, s. 71; E. S k o w r o Ń s k a - B o c i a n, *Komentarz...*, s. 189; W. Ź u k o w s k i, *Projektowane wprowadzenie zapisu windykacyjnego do polskiego prawa spadkowego*, KPP 2010, nr 4, s. 1031.

¹⁸ Pogląd ten wyraziłam wcześniej w odniesieniu do dalszego zapisu, zob. A. S y l w e - s t r z a k, *Dalszy zapis*, Studia Iuridica Toruniensia 2010, nr 7, s. 51.

¹⁹ Przypadek taki mógłby być następstwem częściowej zmiany postanowień odnośnie do materii objętej zapisami windykacyjnymi zawartymi w testamencie notarialnym, jeśli taka zmiana następuje w późniejszym testamencie dokonanym w innej formie (np. spadkodawca w testamencie holograficznym odwołuje zapis windykacyjny udziału 1/3 w przedsiębiorstwie na rzecz osoby A i zapisuje go zapisem zwykłym osobie B).

podstawy, zastosowanie takiej konwersji nie wydaje się być dopuszczalne. Trzeba przyjąć, że przyrost zachodzić może tylko między osobami o jednolitych tytułach prawnych (tzn. osobno między spadkobiercami testamentowymi, osobno między zapisobiercami zwykłymi i osobno między zapisobiercami windykacyjnymi), a zatem nie działa na rzecz podmiotów legitymujących się różnymi tytułami nabycia praw. W analizowanym przypadku „zwolniony” udział zapisobiercy windykacyjnego powiększa proporcjonalnie tylko udziały pozostałych zapisobierców windykacyjnych, natomiast zapisobierców zwykłych należałoby pominąć. Reguła ta działa również w odwrotnej sytuacji, gdyby zwolnionym udziałem był udział zapisobiercy zwykłego; udział ten przyrośnie tylko do udziałów pozostałych zapisobierców zwykłych. W razie braku podstaw do działania przyrostu (np. jest tylko jeden zapisobierca windykacyjny, który odrzucił udział, zaś reszta udziałów została zapisana zapisobiercom zwykłym bądź przedmiot został w całości zapisany jednej osobie, która odrzuca zapis windykacyjny), zwolniony udział lub cały przedmiot wraca do spadku i staje się przedmiotem dziedziczenia²⁰. Powrót do spadku nie dotyczy jednak z natury rzeczy ustanowionych w testamentie zapisem windykacyjnym ograniczonych praw rzeczowych w postaci użytkownika lub służebności; obciążenia te, w razie ich odrzucenia przez wszystkich uprawnionych, po prostu nie powstaną. Zapisobierca windykacyjny, który odrzucił zapis, doprowadzając do włączenia tego przedmiotu do spadku, a jednocześnie przyjął spadek/udział w spadku jako spadkobierca, dziedziczy masę spadkową, której składnikiem jest odrzucony wcześniej przedmiot. Nie wyklucza to przyznania takiemu spadkobiercy w ramach działu spadku przedmiotu, który został przez niego odrzucony jako zapis windykacyjny.

Skutków odrzucenia zapisu windykacyjnego dotyczy również stosowany odpowiednio 1021 k.c. Jeżeli zapisobierca windykacyjny przed odrzuceniem zapisu zarządzał przedmiotem zapisu, to na mocy art. 1021 k.c. dochodzi do rozliczeń z tego tytułu przy odpowiednim zastosowaniu przepisów o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia. W zależności od tego, czy przedmiot zapisu przypadnie innemu zapisobiercy windykacyjnemu w drodze podstawienia lub przyrostu, czy powróci do spadku,

---

²⁰ Chyba że zastosowano podstawienie.

rozliczenia następują bądź z zapisobiercą windykacyjnym, któremu przedmiot przypadł, bądź ze spadkobiercami.

Spadkodawca może na podstawie art. 990¹ k.c. powołać wykonawcę testamentu do sprawowania zarządu przedmiotem zapisu windykacyjnego do chwili objęcia we władanie tego przedmiotu przez osobę, na której rzecz uczyniono zapis windykacyjny. W razie odrzucenia zapisu windykacyjnego przez zapisobiercę powstaje pytanie o dalsze losy zarządu i o sytuację prawną wykonawcy testamentu. Gdyby przyjąć, że z chwilą odrzucenia zapisu zarząd wygasa, wykonawca traciłby dotychczasowe kompetencje i od tej chwili rozliczany byłby według przepisów o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia. Możliwe jest także inne rozwiązanie, które polega na uznaniu wykonawcy testamentu zarządzającego dotąd przedmiotem zapisu windykacyjnego za wykonawcę testamentu do sprawowania zarządu oznaczonym składnikiem spadku, w rozumieniu art. 986¹ k.c. Takie przekwalifikowanie wykonawcy testamentu następowaloby wraz z odrzuceniem zapisu, skutkującym włączeniem tego przedmiotu do spadku. Korzyścią, jaką niesie za sobą ta koncepcja, jest zapewnienie ciągłości zarządu do czasu wydania przedmiotu spadkobiercom; ciągłość ta może odgrywać istotną rolę dla utrzymania wartości ekonomicznej przedmiotu, np. w przypadku przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego. Przeważnie będzie to także stanowić należytą realizację woli spadkodawcy, który nie przewidział odrzucenia zapisu i dlatego nie uregulował zarządu przedmiotem w takiej sytuacji.

Analiza przepisów dotyczących przyjęcia i odrzucenia zapisu windykacyjnego prowadzi do następujących wniosków:

1) o odrębności poszczególnych zapisów windykacyjnych rozstrzyga odrębny przedmiot zapisu. Zapisobierca windykacyjny może złożyć oświadczenie o przyjęciu bądź odrzuceniu zapisu wobec każdego przedmiotu oddzielnie;

2) zapisobierca windykacyjny może zapis przyjąć bądź odrzucić. Wydaje się, że nie można w treści oświadczenia o przyjęciu zapisu wyłączyć ograniczenia odpowiedzialności zapisobiercy *cum viribus hereditatis*, przyjmując zapis windykacyjny wprost;

3) przyrost działa jedynie na korzyść współzapisobierców windykacyjnych tego samego przedmiotu, natomiast nie działa względem zapisobierców innych przedmiotów;

4) spadkobiercy transmitenta, na którego rzecz został uczyniony zapis windykacyjny, mogą złożyć oświadczenie o jego przyjęciu lub odrzuceniu (art. 1017 k.c. stosowany odpowiednio), chyba że transmitent uczynił w testamencie zapis windykacyjny tego przedmiotu na rzecz określonej osoby/osób. W takim przypadku, wyjątkowo, pozycję transmitariusza zajmuje zapisobierca windykacyjny tego przedmiotu.

Abstract

The article provides an analysis of the content and consequences of the legatee's statement concerning the acceptance or rejection of a specific legacy. Issues discussed include, inter alia, the differences in the content of representations submitted by a beneficiary of the will vs. those submitted by a legatee to whom a specific legacy was made, and the admissibility of legatee's statements concerning each of the items bequeathed or devised to them in the will. The issue of the legatee's ability to waive the benefit of limited liability for the estate's debts is also discussed. Special attention is paid to the legal consequences of the rejection of a specific legacy, i.e. the concept of accrual, and to the circumstances of the executor of the will entrusted with the management of the specific legacy.

Dr Anna Sylwestrzak – adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego.